

УДК 930 (477) «1991/...»

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2019.4\(28\).359](https://doi.org/10.33782/eminak2019.4(28).359)

СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ВИМІР

Владислав Хоменко

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна)

e-mail: vladkhomenko1995@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6865-7867>

З'ясовано напрями висвітлення різноманітних аспектів соціального середовища українського селянства пострадянського періоду. Акцентовано увагу на оцінці українськими сучасними дослідниками соціальних і культурних трансформацій у житті українського села пострадянського періоду. Охарактеризовано доробки науковців щодо проблематики змін у соціальній структурі та соціально-демографічному складі мешканців села, соціально-культурних змін як вагомий складової досліджень представників Київської школи істориків-аграрників.

Ключові слова: історіографічний вимір, пострадянський період, селянський соціум, соціальні трансформації, культурні трансформації, соціальна інфраструктура

Забезпечення сприятливого становища соціальної інфраструктури в суспільстві є важливою складовою позитивних тенденцій у розвитку держави. Проте період незалежності характеризувався складністю врегулювання саме різноманітних аспектів соціального середовища українського селянства. Причинами цього була політична нестабільність і, як наслідок, незадовільна соціальна політика держави щодо забезпечення життєдіяльності українського села, прорахунки у втіленні в життя механізмів державотворення. Для виваженої, об'єктивної оцінки розвитку всіх сфер українського села важливим є висвітлення проблематики змін у соціальній структурі, в соціально-демографічному складі мешканців села, соціально-культурних трансформацій, які є важливими важелями впливу на зміни світогляду, ментальності, громадянської позиції селян.

Аграрні студії української історичної науки пострадянського періоду все ж більш повно вивчають політичні й економічні аспекти аграрних питань. Досить часто дана проблематика аналізувалась дотично, у контексті загальної історії України. Проте маємо зазначити, що протягом 90-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст. представники Київської школи досягли вагомих результатів у висвітленні питань аналізу соціальних і культурних трансформацій у житті українського селянства періоду незалежності. Провідні позиції займають наукові розвідки С. Падалки, Л. Ковпак, Я. Федоренко, М. Ігнатенко, Т. Мельничук, О. Андрощука, С. Корновенка тощо.

Мета статті полягає у тому, щоб проаналізувати наявні у представників аграрних студій Київської школи пріоритети у висвітленні соціальних і культурних трансформацій у житті українського села пострадянського періоду.

Серед науковців Київської школи, низка досліджень яких присвячена основним тенденціям соціальних змін у селянському соціумі пострадянського періоду, варто

звернути увагу на наукові розвідки С. Падалки, який з'ясовує зміни у соціально-побутових умовах життя мешканців українського села у 90-х роках ХХ ст.¹. Предметом наукового пошуку С. Падалки й О. Андрощука є реконфігурація соціальної структури селянства². На переконання дослідників, селянство, яке мало найбільш виразну ментальну консервативність, виявилось не готовим до ломки усталених стереотипів, тому демонструвало просто безпорадність перед труднощами і, навіть, несприйняття пропонованих змін³. Аналізуючи тенденції змін у соціально-демографічній сфері села, автори акцентують увагу на факторах, які сприяли поглибленню демографічної кризи. Серед таких факторів вони виокремили різке зниження життєвого рівня сільського населення; істотне погіршення його медичного обслуговування та зростання захворюваності, зокрема, на туберкульоз; поширення безробіття; зменшення кількості шлюбів і збільшення розлучень; посилення депуляції.

Ґрунтовному аналізу піддаються також тенденції народжуваності, смертності та природного приросту в сільській місцевості. Прослідковуючи зміни у становищі сільської сім'ї, автори переконливо аргументують, що причини негативних змін були викликані зростанням розлучень, демократизацією стосунків між жінкою і чоловіком тощо, які позначилися негативно на темпах природного відтворення сільського населення. Також, на переконання авторів, відбулася деформація демографічного ідеалу сільської жінки⁴. Особлива увага була приділена характеристиці міграційного руху сільського населення, його причин, напрямків міграційних потоків, наслідків міграції. У цілому, автор переконливо стверджує, що дані процеси у сільській місцевості носили негативний характер, а втрати сільської поселенської мережі перевищували її набутки⁵.

Навівши основні узагальнені показники, які характеризували сільську місцевість України наприкінці ХХ ст., автори зауважують, що рівень життя селян формувався не в якомусь безликому просторі, а в межах конкретного сільського населеного пункту, тому по кожному селу можна робити висновок про стан і процеси в суспільстві у цілому. Автори відзначають, що суспільні зміни, які відбулися у 90-х рр. ХХ ст., викликали глибокі трансформації у соціальному середовищі селянства. Крім того, що вдалося дещо зрушити у позитивний бік його психологічні настанови та робились спроби розвитку почуття господаря, у демографії села відбувались глибокі кризові явища⁶.

Реформування аграрного сектору економіки включає як необхідну складову і забезпечення розвитку соціальної сфери сільської місцевості, тому з'ясування питання рівня добробуту населення було порушено як наукову проблему у дослідженні Л. Ковпак «Динаміка життєвого рівня селянства»⁷. На переконання дослідниці, голо-

¹ Падалка С.С. Зміни у соціально-побутових умовах життя мешканців українського села (90-ті роки ХХ століття) // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: зб. наук. праць. 2001. Вип. 1. С. 74-86.

² Падалка С.С., Андрощук О.В. Реконфігурація соціальної структури селянства // Історія українського селянства: Нариси в 2-х т. / В.А. Смолій (відп. ред.). Київ: Наук. думка, 2006. Т. 2. С. 545-560.

³ Ibid. С. 545.

⁴ Ibid. С. 547.

⁵ Ibid. С. 557.

⁶ Падалка С.С., Андрощук О.В. Вказ. пр. С. 560.

⁷ Ковпак Л.В. Динаміка життєвого рівня селянства // Історія українського селянства. Нариси у 2-х томах. Т. 2. Київ: Наукова думка, 2006. С. 591-604.

вними напрямками соціального реформування на селі є зайнятість, робочі місця та рівень доходів селян. Відповідно, як констатує Л. Ковпак, серед негативних соціальних проявів, спричинених спадом аграрного виробництва і трансформацією господарств суспільного сектору у приватновласницькі сільськогосподарські підприємства, став високий рівень трудової незайнятості сільського населення – тобто безробіття⁸. Л. Ковпак обґрунтовує думку відносно того, що загальне зниження доходів населення привело до зростання майнової диференціації різних прошарків українського села. Автор вказує і на позитивні моменти життя українського села у 1990 – 2000-х рр., серед яких виокремлює зростання оснащеності сіл інженерними мережами, збільшення приватного сільського житлового фонду. Хоч і наголошує на тому, що порівняно з європейськими країнами це були все ж невисокі показники комфортності життєвого середовища⁹. Обґрунтовуючи умови розв'язання соціальних проблем суспільства, Л. Ковпак робить акцент на тому, що усталене роками ставлення до людського фактора, як другорядного, зумовлювало сповільнення розбудови реформеного АПК як системи не лише економічних, а й соціальних відносин¹⁰.

Науковий інтерес також представляє розділ «Соціальні перетворення в українському селі періоду незалежності» монографії Я. Федоренко «Українське село на рубежі тисячоліть (1990-2014 рр.)»¹¹. Аналіз змін у соціальній структурі села дозволив дослідниці констатувати думку відносно важливості розкриття процесів трансформації соціальної структури українського села у нових економічних реаліях, впливу нових міграційних процесів на депопуляцію українського села, зайнятості та добробуту селянських родин, змін у культурно-побутовій інфраструктурі українського села. Я. Федоренко стверджує, що саме ці складові досить часто визначають потенціал розвитку села, а занепад сільської інфраструктури накладав, на думку дослідниці, негативний відбиток на стан українських сіл, частина з яких врешті-решт просто зникла з політичної мапи України¹².

Серед українських сучасних істориків варто виокремити М. Ігнатенко, численні розвідки якої присвячені проблемам розвитку культурно-освітньої та соціальної сфери у сучасному українському селі, мовній ситуації у сільській місцевості України у 1989-2001 рр. й ін. Зазначені питання є об'єктом досліджень М. Ігнатенко у контексті дисертаційного пошуку на тему «Українське село: соціально-економічні зміни (1991-2008 рр.)»¹³.

З 2000-х рр. зростає науковий інтерес до досліджень питань соціально-демографічного розвитку села. Однією з вагомих причин цього став перепис населення 2001 р., який показав стійку тенденцію до деструктивних демографічних процесів на селі. У цьому контексті важливим є дослідження Т. Мельничук «Зміни в соціальному складі сільського населення (1989-2001 рр.)», в якому дослідниця прослідкувала трансформації у структурі сільського населення, зокрема, проаналізувала зміни в характеристиці сільського населення за підсумками переписів населення

⁸ Ibid. С. 592.

⁹ Ibid. С. 602.

¹⁰ Ibid. С. 604.

¹¹ Федоренко Я.А. Українське село на рубежі тисячоліть (1990-2014 рр.). Черкаси: видавець Третяков О.М., 2015. 318 с.

¹² Ibid. С. 271.

¹³ Ігнатенко М.М. Українське село: соціально-економічні зміни (1991-2008 рр.): автореф. дис... д. іст. н.: 07.00.01– історія України. Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2010. 43 с.

1989 р. та 2001 р., соціально-економічні наслідки міграцій українського селянства, вплив Чорнобильської катастрофи на демографічні зміни сільського населення країни. Не залишилися поза увагою дослідниці і такі вектори аналізу змін у соціальному складі сільського населення протягом 1989-2001 рр. як динаміка чисельності та територіального розміщення сільського населення України, аналіз соціальних наслідків міграцій сільського населення України у міжпереписний період (1989-2001 рр.)¹⁴.

Так як демографічна криза у сільській місцевості стала однією з наскрізних проблем, без вирішення якої неможливим є подальший ефективний розвиток українського села, міграційні процеси є предметом наукового вивчення у сучасній історичній науці. Вивченням проблем демографічного розвитку українського села займаються, зокрема, П. Саблук і К. Якуба, які розглядають демографічний розвиток села як складову соціально-економічного розвитку суспільства, досліджують тенденції та висвітлюють проблеми демографічного розвитку українського села, які стосуються народжуваності, смертності, міграції селян і зазначають фактори, що їх обумовили, у контексті сучасної соціально-економічної кризи. Вони окреслюють основні принципи демографічної політики та розробляють напрями покращення демографічної ситуації у сільській місцевості, реалізація яких сприятиме виходу з демографічної кризи та соціальному відродженню українського села¹⁵. Демографічні процеси в українському селі доби незалежності є об'єктом наукового інтересу й М. Ігнатенко¹⁶. Співзвучною до характеристики демографії сучасного українського села є і проблематика тривалості життя сільських трудівників в Україні, яку з'ясовувала дослідниця¹⁷.

У 90-х рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст. активно студіювались і питання феномену українського села, місця та ролі селян в українському соціумі, зокрема, увага приділяється аналізу етнонаціональних трансформацій у селянському середовищі. Одну з перших спроб дати оцінку перебігу національних процесів в українському селі в умовах демократизації суспільства здійснив історик, етнополітолог М. Вівчарик у 1992 р. На думку висловлену дослідником, міжнаціональні процеси в українському суспільстві загалом, і в сільському середовищі, зокрема, тісно пов'язані із соціально-економічними, демографічними та культурно-освітніми реаліями. Дослідник підкреслює той факт, що саме на селі значною мірою зберігаються традиційні риси культури нації, її звичаї, норми поведінки, обряди, традиції, тобто унікальний національний досвід¹⁸.

Закономірності розвитку етносоціальної сфери села, її здобутків, прорахунків і невирішених проблем порушено як наукову проблему в інших дослідженнях М. Вівчарика Так, у монографії «Українське село: етнонаціональний вимір (70-ті – середина 90-х рр.)» у розділі, який висвітлює етнополітичні аспекти культурного

¹⁴ Мельничук Т.А. Зміни у соціальному складі сільського населення України (1989-2001 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України. Черкаси: ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2006. 19 с.

¹⁵ Саблук П.Т., Якуба К.І. Проблеми демографічного розвитку українського села (наукова доповідь). Київ: Інститут аграрної економіки УАН, 2001. 43 с.

¹⁶ Ігнатенко М.М. Демографічні процеси в українському селі у 1991-2007 рр. // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. Серія 6: історичні науки. Київ, 2008. Вип. 6. С. 37-42.

¹⁷ Ігнатенко М.М. Проблема тривалості життя сільських трудівників в Україні // Грані. 2009. № 3 (65). С. 25-29.

¹⁸ Вівчарик М. Національні процеси в українському селі в умовах демократизації суспільства // Український історичний журнал. 1992. № 1. С. 103.

відродження села в 90-х рр. ХХ ст., він приділяє посилену увагу рівню масово-просвітницької роботи серед сільського населення в означений період і впливу культурно-освітніх закладів на формування культури міжнаціональних відносин¹⁹.

Одним із важливих напрямів історіографічного аналізу є оцінка наукових розвідок сучасних дослідників українського села, пов'язаних з аналізом культурних домінант з метою з'ясування стану та рівня розвитку культури у сучасному сільському середовищі. Тому науковці зосередили увагу не лише на аналізі та систематизації знань щодо питань сільської культури, а й структурували обґрунтовані висновки і рекомендації щодо проблем, які є нагальними для вирішення та подальшої реалізації.

Характеристика соціальних і культурних трансформацій у житті українського селянства доби незалежності буде неповною без аналізу дослідження О. Андрощука «Сільська культура»²⁰. Важливість даної праці полягає у тому, що дослідження й аналіз сільської культури України 90-х рр. ХХ ст. у значно ширшому контексті, ніж просто історико-статистичний виклад культурно-побутової інфраструктури села, на переконання автора, є доволі складним. Складність викликана відсутністю як систематизованої джерельної бази, так і синтетичних досліджень проблеми²¹.

Тому автор спробував об'єднати різні підходи та розглянути селянську культуру через аналіз стану її інфраструктури, здатності останньої задовольняти культурні запити сільського населення, характеристики індивідуальних культурних орієнтацій українських селян доби незалежності як соціальної групи. Окрім того, він аналізує діяльність закладів культури, динаміку розвитку шкіл і дошкільних закладів, забезпеченість освіти на селі кадрами, дає оцінку роботи системи бібліотек і кінопрокату на селі, з'ясовує читацькі інтереси селян. Також О. Андрощук прослідковує зростання ролі церкви у житті села, характеризує оснащеність побуту селян предметами культурного вжитку²².

Такий аналіз дав підстави досліднику стверджувати, що мешканці сіл практично не витрачали гроші на відвідування кінотеатрів, театрів, музеїв та інших закладів мистецтва. Така обмеженість витрат і діапазону культурно-дозвільних занять пояснювалась, у першу чергу, об'єктивними причинами – несталими й обмеженими прибутками, відсутністю та нерозвиненістю культурно-інформаційної інфраструктури²³. Дослідник констатує, що питання культури та дозвілля селян у складних економічних умовах, життя в яких спричинювало важку фізичну працю, ведення особистого господарства для забезпечення необхідними засобами для існування, фактична відсутність вільного часу, відходили у мешканців сіл на другий план²⁴.

У 2000-х рр. Інститут історії України НАН України виступив ініціатором і координатором досліджень у площині локальних студій вивчення соціальних і культурних трансформацій в українському соціумі, зокрема, у селянському середовищі. У контексті регіональних досліджень варто виокремити багатопланову за змістовною спрямованістю монографію С. Корновенка та С. Чмільової «Діяльність закладів

¹⁹ Вівчарик М.М. Українське село: етнонаціональний вимір (70-ті – середина 90-х рр.) Київ: Ін-т історії України НАН України, 1998. 199 с.

²⁰ Андрощук О. Сільська культура // Історія українського селянства. Нариси у 2-х томах. Т. 2. Київ: Наукова думка, 2006. С. 605-611.

²¹ Ibid. С. 605.

²² Ibid. С. 611.

²³ Ibid. С. 611.

²⁴ Ibid. С. 610.

культури в українському селі в 90-х роках ХХ – на початку ХХІ століття»²⁵. Мова, зокрема, йде про те, що за часів незалежності у розвитку закладів культури прослідковувались дві тенденції. Перша полягала у тому, що в період відсутності ідеологічного тиску дані заклади отримали можливість розвивати потенціал надання соціально-культурних послуг сільському населенню, а друга полягала у тому, що наслідком економічних і політичних криз 90-х рр. ХХ ст. став кризовий стан розвитку культури. Особливістю монографії є її регіональна складова, так як автори, даючи загальну оцінку діяльності закладів культури в українському селі в 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст., прослідковують тенденції діяльності, здобутки і недоліки на матеріалах Черкаського регіону. Складовими дослідження стало з'ясування умов роботи сільських закладів культури у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. крізь призму аналізу законодавчої бази незалежної України щодо розвитку культури на селі та характеристики тенденцій формування мережі закладів культури і проблем їхнього матеріально-технічного та кадрового забезпечення у селах Черкаської області.

Визначаючи основний зміст і напрями діяльності закладів культури в українському селі у період незалежності, автори зосередили дослідницьку увагу на культурно-дозвілєвій та освітньо-виховній діяльності клубних закладів; участі бібліотеки у житті сільської громади, тематичній спрямованості та формах роботи сільських музеїв; на ролі початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів у творчій самореалізації сільських дітей. Автори детально аналізують нормативно-правові документи щодо функціонування сільських закладів культури, вони доказово критикують недостатню державну підтримку культурної інфраструктури на селі. Особливу увагу звертають на державні цільові програми, що є важливим видом нормативних документів, які визначають напрями та характер державної підтримки розвитку культури.

Дослідження розвитку культури в українському сільському середовищі у 90-х рр. ХХ ст. – на поч. ХХІ ст. були предметом сталого наукового інтересу С. Чмільової, яка прослідковувала культурні трансформації на прикладі Черкаської області, оперуючи достатнім джерельним матеріалом, значну частину якого представляли усні свідчення безпосередніх учасників подій. Дослідниця активно студіювала розвиток художньої самодіяльності на селі у 90-х рр. ХХ ст., її форми, тенденції та недоліки²⁶; об'єктом наукового аналізу С. Чмільової були сільські бібліотеки як один із доступних засобів самоосвіти²⁷; вона вивчала за матеріалами соціологічного опитування сільського населення Черкаської області культурно-дозвілєві пріоритети сучасного селянина та можливості їх задоволення у клубному закладі²⁸ й обґрунтувала значення для формування історичної пам'яті

²⁵ Корновенко С.В., Чмільова С.В. Діяльність закладів культури в українському селі в 90-х роках ХХ – на початку ХХІ століття (за матеріалами Черкаської області): монографія. Черкаси: ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2015. 264 с.

²⁶ Чмільова С.В. Художня самодіяльність на селі: форми, тенденції, недоліки (1990-ті рр. ХХ ст.) // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. Київ: Поліграфічний центр «Фоліант», 2007. Т. 17. С. 442-450.

²⁷ Чмільова С.В. Бібліотека на селі як один із доступних засобів самоосвіти (на прикладі 1990-х років) // Зб. наук. пр. Н.-д. ін-ту українознавства. Київ, 2007. Т. 14. С. 328-332.

²⁸ Чмільова С.В. Культурно-дозвілєві пріоритети сучасного селянина та можливості їх задоволення в клубному закладі (за матеріалами соціологічного опитування сільського населення Черкаської області) // Гуржіївські історичні читання: Збірник наукових праць. Черкаси: Вид. Чабаненко Ю.А., 2013. Вип. 6. С. 256-260.

діяльності сільських музеїв²⁹.

Отже, важливість досліджень змін у соціальній інфраструктурі мешканців села, соціальних і культурних трансформацій українського села є необхідною складовою сучасної вітчизняної історіографії. Інтерес до цієї проблематики викликаний тим, що село не лише забезпечує продовольством населення країни й є адміністративною складовою держави, а й продовжує сьогодні залишатися носієм духовних, культурних традицій і цінностей.

Таким чином, можемо зробити загальний висновок, що висвітлення соціальних і культурних трансформацій у житті українського селянства пострадянського періоду є вагомим складовою наукових інтересів представників Київської школи істориків-аграрників, які переконливо обґрунтовують важливість досліджень змін у соціальній інфраструктурі мешканців села, соціальних і культурних трансформацій українського села для сучасної вітчизняної історіографії. Інтерес до цієї проблематики викликаний тим, що село не лише забезпечує продовольством населення країни й є адміністративною складовою держави, а й продовжує сьогодні залишатися носієм духовних, культурних традицій і цінностей. Узагальнюючи дослідницьку роботу, маємо відзначити фундаментальність та об'єктивність істориків-аграрників щодо висвітлення процесів реконфігурації соціальної структури селянства, динаміки життєвого рівня селянства, його зайнятості та добробуту, демографічної ситуації на селі, становища сільської культури та культурно-побутової інфраструктури.

Звичайно, подальшого аналітичного осмислення й виваженої об'єктивної та конструктивної оцінки вимагає з'ясування суб'єктивного фактору в суспільно-політичних, соціально-економічних і духовно-культурних процесах у сільському середовищі, які потребують широкого узагальнення й активного дослідження в якості одного з основних завдань сучасної вітчизняної історичної науки.

REFERENCES

- Androshchuk, O.** (2006). Silska kultura [Rural culture]. In: *Istoriia ukrainskoho selianstva*. Vol. 2 (pp. 605-611). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Chmilova, S.V.** (2007). Biblioteka na seli yak odyin iz dostupnykh zasobiv samoosvity (na prykladi 1990-kh rokiv) [The rural library as one of the available means of self-education (for example of 1990s)]. *Zbirnyk naukovykh prats Naukovo-doslidnoho instytutu ukrainoznavstva*, 14, 328-332 [in Ukrainian].
- Chmilova, S.V.** (2013). Kulturno-dozvillievi priorityty suchasnoho selianyna ta mozhlyvosti yikh zadovolennia v klubnomu zakladi (za materialamy sotsiolozhichnoho opytuvanniasilskoho naseleennia Cherkaskoi oblasti) [The cultural and leisure priorities of the modern peasant and the possibilities of their satisfaction in the club establishment (according to the sociological survey of the rural population of Cherkasy region)]. *Hurzhiivski istorychni chytannia*, 6, 256-260 [in Ukrainian].
- Chmilova, S.V.** (2007). Khudozhnia samodiiialnist na seli: formy, tendentsii, nedoliky (1990-ti rr. XX st.) [Amateur Art in the Countryside: Forms, Trends, Disadvantages (1990s)]. *Zbirnyk naukovykh prats Naukovo-doslidnoho instytutu ukrainoznavstva*, 17, 442-450 [in Ukrainian].
- Fedorenko, Ya.A.** (2015). *Ukrainske selo na rubezhi tysiacholit (1990-2014 rr.)* [Ukrainian village at the turn of the millennium (1990-2014)]. Cherkasy: Vydavets Tretiakov O.M. [in Ukrainian].
- Ihnatenko, M.M.** (2008). Demohrafichni protsesy v ukrainskomu seli u 1991-2007 rr. [Demographic processes in the Ukrainian village in 1991-2007]. *Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. Drahomanova. Serii 6: Istorychni nauky*, 6, 37-42 [in Ukrainian].
- Ihnatenko, M.M.** (2009). Problema tryvalosti zhyttia silskykh trudivnykiv v Ukraini [The problem of life expectancy of rural workers in Ukraine]. *Hrani*, 3 (65), 25-29 [in Ukrainian].
- Ihnatenko, M.M.** (2010). *Ukrainske selo: sotsialno-ekonomichni zminy (1991-2008 rr.)* [The Ukrainian

²⁹ Корновенко С.В., Чмільова С.В. Сільські музеї Черкащини як чинник формування історичної пам'яті // Національна та історична пам'ять. Зб. наук. праць. Вип. 10. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. С. 64-73.

- Village: Socio-Economic Changes (1991-2008)] (*Extended abstract of Doctor's thesis*) Pereiaslav-Khmelnytskyi [in Ukrainian].
- Kovpak, L.V.** (2006). Dynamika zhyttievoho rivnia selianstva [Dynamics of living standards of the peasantry]. *Istoriia ukrainskoho selianstva*. (Vol. 2, pp. 591-604). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Kornovenko, S.V. & Chmilova, S.V.** (2015). *Diialnist zakladiv kultury v ukrainskomu seli v 90-kh rokakh XX – na pochatku XXI stolittia (za materialamy Cherkaskoi oblasti)* [Activity of cultural establishments in the Ukrainian village in the 90s of the XX – beginning of the XXI century (according to the materials of Cherkasy region)]. Cherkasy: ChNU im. B. Khmelnytskoho [in Ukrainian].
- Kornovenko, S.V., Chmilova, S.V.** (2014). Silski muzei Cherkashchyny yak chynnyk formuvannia istorychnoi pamiaty [Rural museums of Cherkasy region as a factor in the formation of historical memory]. *Natsionalna ta istorychna pamiat, 10*, 64-73 [in Ukrainian].
- Melnichuk, T.A.** (2006). *Zminy u sotsialnomu skladi silskoho naseleння Ukrainy (1989-2001 rr.)* [Changes in the social composition of the rural population of Ukraine (1989-2001)] (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Cherkasy [in Ukrainian].
- Padalka, S.S.** (2001). Zminy u sotsialno-pobutovykh umovakh zhyttia meshkantsiv ukrainskoho sela (90-ti roky XX stolittia) [Changes in the living conditions of the inhabitants of the Ukrainian village (90-ies of the XX century)]. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky, 1*, 74-86 [in Ukrainian].
- Padalka, S.S., Androshchuk, O.V.** (2006). Rekonfiguratsiia sotsialnoi struktury selianstva [Reconfiguration of the social structure of the peasantry]. *Istoriia ukrainskoho selianstva* (Vol. 2, pp. 545-560). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Sabluk, P.T. & Yakuba, K.I.** (2001). *Problemy deohrafichnoho rozvytku ukrainskoho sela (naukova dopovid)* [Problems of the demographic development of the Ukrainian village (scientific report)]. Kyiv: Instytut ahrarnoi ekonomiky UAAN. [in Ukrainian].
- Vivcharyk, M.** (1992). Natsionalni protsesy v ukrainskomu seli v umovakh demokratyzatsii suspilstva [National processes in the Ukrainian village in conditions of democratization of society]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal, 1*, 98-104 [in Ukrainian].
- Vivcharyk, M.M.** (1998). *Ukrainske selo: etnonatsionalnyi vymir (70-ti – seredyna 90-kh rr.)* [Ukrainian Village: Ethnonational Dimension (70's – mid 90's)]. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].

Vladyslav Khomenko

(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6865-7867>

Social and Cultural Transformations in the Life of Ukrainian Peasantry of Independence Epoch: Historiographical Dimension

During the 1990s – the beginning of the 21st century, the representatives of Kyiv school of agrarian history achieved significant results in the highlighting of analysis of social and cultural transformations in Ukrainian peasantry life during the independence period.

The goal of the paper is to analyze the priorities of the representatives of Kyiv school agrarian studies in highlighting the issues of social and cultural transformations in the life of Ukrainian village of the post-Soviet period.

The author studies the highlighting areas of various aspects of Ukrainian peasantry in the post-Soviet period social environment. The attention is drawn to the assessment of social and cultural transformations in the life of Ukrainian village of the post-Soviet period by Ukrainian modern researchers. The scholars' researches results on the problems of changes in the social structure, changes in the social and demographic composition of the villagers, social and cultural changes as a significant component of the representatives of Kyiv school of agricultural history research work are characterized.

It is concluded that the highlighting of social and cultural transformations in the life of Ukrainian peasantry of the post-Soviet period is an important component of the scientific interests of the representatives of Kyiv school of agrarian history, which convincingly substanti-

ates the importance of studies of changes in the social infrastructure of rural residents and social and cultural transformations. The accent is made on the fundamental nature and objectivity of agricultural historians highlighting the processes of reconfiguration of peasantry social structure, the dynamics of the peasantry standard of living, their employment and well-being, the demographic situation in the rural areas, the state of rural culture and cultural and residential infrastructure.

Keywords: historiographic dimension, post-Soviet period, peasant society, social transformations, cultural transformations, social infrastructure

Надійшла до редакції / Received: 06.09.2019

Схвалено до друку / Accepted: 16.12.2019